

Prawo właściwe dla roszczeń osób pośrednio poszkodowanych

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (czwarta izba) z dnia 10 grudnia 2015 r. w sprawie C-350/14 *Florin Lazar przeciwko Allianz SpA*

Artykuł 4 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) należy – dla celów ustalenia prawa właściwego dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z wypadku drogowego – interpretować w ten sposób, że szkody lub krzywdy związane ze śmiercią osoby w takim wypadku, który miał miejsce w państwie członkowskim siedziby sądu, i poniesione przez członków rodziny tej osoby mających miejsce pobytu w innym państwie członkowskim, powinny być kwalifikowane jako „skutki pośrednie” tego wypadku w rozumieniu wspomnianego przepisu.

Monika Wałachowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

walachowska@umk.pl

ORCID: 0000-0002-4930-0595

<https://doi.org/10.26881/gsp.2022.1.06>

Glosa

I. Wstęp

Komentowane orzeczenie¹ zapadło wskutek pytania prejudycjalnego złożonego przez sąd I instancji w Trieście, rozpatrujący sprawę z powództwa wytoczonego przed sądem włoskim przez Florina Lazara (mającego miejsce pobytu w Rumunii) przeciwko ubezpieczycielowi mającemu siedzibę we Włoszech. Spór dotyczył wynagrodzenia szkód majątkowych i niemajątkowych, jakich doznał powód wskutek śmierci córki w wypadku drogowym we Włoszech. Ponieważ Włochy nie są stroną konwencji haskiej o prawie

¹ Wyrok TS (czwarta izba) z dnia 10 grudnia 2015 r. w sprawie C-350/14 *Florin Lazar v Allianz SpA*, ECLI:EU:C:2015:802.

właściwym dla wypadków drogowych z 1971 r.², sąd włoski mający jurysdykcję w tej sprawie w oparciu o art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001³ (obecnie zastąpionego przez rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012⁴), sięgnął do przepisów rozporządzenia (WE) nr 864/2007⁵, dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II).

Istotne było to, że zgodnie z motywami 16 i 17 preambuły rozporządzenia Rzym II, jednolite przepisy powinny zwiększać przewidywalność orzeczeń sądowych i zapewniać odpowiednią równowagę między interesami osoby, której przypisuje się odpowiedzialność, a interesami poszkodowanego. Związek z państwem, w którym powstała szkoda bezpośrednia (*lex loci damni*), zapewnia odpowiednią równowagę między interesami osoby, której przypisuje się odpowiedzialność, a interesami poszkodowanego, a także odzwierciedla nowoczesne podejście do odpowiedzialności cywilnej i rozwój systemów odpowiedzialności na zasadzie ryzyka (motyw 16). Ponadto, prawo właściwe powinno zostać określone na podstawie miejsca powstania szkody, niezależnie o państwa lub państw, w których mogłyby wystąpić skutki pośrednie. W przypadku zatem szkody na osobie lub szkody na mieniu, państwem, w którym powstaje szkoda, powinno być państwo, w którym – odpowiednio – została poniesiona szkoda na osobie lub szkoda na mieniu (motyw 17).

Zgodnie natomiast z art. 2 rozporządzenia Rzym II, dla jego celów uznaje się, że szkoda obejmuje wszelkie następstwa wynikające z czynu niedozwolonego, bezpodstawnego wzbogacenia, prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia lub *culpa in contrahendo*. W konsekwencji, ustawodawca europejski przyjął w art. 4 rozporządzenia Rzym II, że – jeżeli nie stanowi ono inaczej – prawem właściwym dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z czynu niedozwolonego jest prawo państwa, w którym powstaje szkoda, niezależnie od tego, w jakim państwie miało miejsce zdarzenie powodujące szkodę, oraz niezależnie od tego, w jakim państwie lub państwach występują skutki pośrednie tego zdarzenia (ust. 1). Jednakże w przypadku, gdy osoba, której przypisuje się odpowiedzialność i poszkodowany mają, w chwili powstania szkody, miejsce zwykłego pobytu w tym samym państwie, stosuje się prawo tego państwa (ust. 2). Jeżeli ze wszystkich okoliczności sprawy wyraźnie wynika, że czyn niedozwolony pozostaje w znacznie ściślejszym związku z państwem innym niż państwo wskazane w ust. 1 lub 2, stosuje się prawo tego innego państwa. Znacznie ściślejszy związek

² Konwencja o prawie właściwym dla wypadków drogowych, sporządzona w Hadze dnia 4 maja 1971 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 63, poz. 585; dalej: konwencja haska o prawie właściwym dla wypadków drogowych; konwencja haska).

³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 12, s. 1; dalej: rozporządzenie nr 44/2001; rozporządzenie Bruksela I).

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 351, s. 1).

⁵ Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) (Dz. Urz. UE L 199, s. 40; dalej: rozporządzenie Rzym II).

z innym państwem może polegać w szczególności na istnieniu wcześniejszego stosunku pomiędzy stronami – takiego jak umowa – ściśle związanego z danym czynem niedozwolonym (ust. 3). Ponadto, zgodnie z art. 15 lit. c oraz lit. f rozporządzenia Rzym II, zakresem statutu objęte są m.in. istnienie, charakter i ocena szkody lub dochodzony sposób jej naprawienia oraz osoby uprawnione do odszkodowania za szkody poniesione osobiście.

II. Fakty i prawo właściwe

W sprawie ustalono, że F. Lazar, obywatel Rumunii mający pobyt w Rumunii, dochodził odszkodowania i zadośćuczynienia w związku ze śmiercią córki (również obywatelki Rumunii), mającej miejsce zwykłego pobytu we Włoszech. Wypadek drogowy, wskutek którego doszło do śmierci córki powoda, został spowodowany we Włoszech przez nieustalony pojazd. W sprawie jako interwenientki wzięły udział również matka i babcia ofiary, obywatelki Rumunii mające miejsce pobytu we Włoszech.

Ponieważ Włochy nie są stroną konwencji haskiej o prawie właściwym dla wypadków drogowych, sąd włoski zastosował art. 4 rozporządzenia Rzym II, co w konsekwencji spowodowało właściwość prawa włoskiego. Jak stwierdził sąd kierujący pytanie prejudycjalne, włoski sąd kasacyjny (*Corte Suprema di Cassazione*) przyjmuje wykładnię art. 2043 i 2059 włoskiego kodeksu cywilnego, zakładającą, że członkom rodziny zmarłego przysługuje *iure proprio*, odszkodowanie za szkody majątkowe i niemajątkowe (w przypadku tych drugich chodzi zarówno o zadośćuczynienie za uszczerbek na zdrowiu, cierpienia psychiczne, jak i uszczerbek dla życia rodzinnego, polegający na znaczącej zmianie w życiu codziennym). Sąd podkreślił także, że w razie nieustalenia, który pojazd spowodował wypadek, zobowiązany do wynagrodzenia szkody jest fundusz gwarancyjny dla ofiar wypadków drogowych, za pośrednictwem wyznaczonego zakładu ubezpieczeń.

Zdaniem sądu włoskiego, najistotniejszym zagadnieniem w sprawie było ustalenie, czy szkoda członków rodziny była szkodą w rozumieniu art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II, czy jedynie skutkiem pośrednim czynu niedozwolonego w rozumieniu tego przepisu. Ocena tego zagadnienia (kwalifikacja) prowadzić może do właściwości różnego prawa materialnego. Sąd zauważył również, że prawo włoskie traktuje roszczenia członków rodziny zmarłego jako samodzielne, jako wynikające ze szkody poniesionej bezpośrednio przez członka rodziny, mogącej w szczególności stanowić naruszenie jego praw osobistych. Powód w tej sprawie powołał się na własną szkodę jako uszczerbek będący skutkiem śmierci osoby bliskiej. W innych systemach prawnych ten typ szkody nie musi być postrzegany w ten sam sposób. W konsekwencji, sąd włoski powziął wątpliwość, czy w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości (TS) zapadłego na tle rozporządzenia Bruksela I⁶, prawo do uzyskania odszkodowania może

⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 12 z 2001 r., s. 1).

stanowić, w myśl rozporządzenia Rzym II, tylko „skutek pośredni” pierwotnego czynu niedozwolonego (w tej sprawie – wypadku drogowego).

Wątpliwości skłoniły sąd włoski do skierowania dwóch pytań prejudycjalnych do TS:

1. „W jaki sposób należy interpretować pojęcie »państwa, w którym powstaje szkoda« w rozumieniu art. 4 ust. 1 rozporządzenia [Rzym II] w związku z powództwem o odszkodowanie za szkody majątkowe oraz niemajątkowe wytoczonym przez członków rodziny osoby zmarłej w wypadku drogowym, który miał miejsce w państwie siedziby sądu, w sytuacji gdy osoby te mają miejsce pobytu w innym państwie Unii Europejskiej i tamże doznały rzeczonych szkód?
2. Czy dla celów stosowania art. 4 ust. 1 rozporządzenia [Rzym II] szkody majątkowe i niemajątkowe członków rodziny osoby zmarłej w wypadku drogowym, który miał miejsce w państwie siedziby sądu, poniesione przez nich w państwie miejsca ich pobytu, stanowią »szkod[ę]« w rozumieniu art. 4 ust. 1 lub »skutki pośrednie« w rozumieniu drugiej części tego przepisu?”

III. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości

Trybunał podkreślił w pierwszej kolejności, że z wykładni art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II oraz z wymogów zarówno jednolitego stosowania prawa Unii Europejskiej, jak i zasady równości wynika, że treści przepisu prawa unijnego, który nie zawiera wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich dla określenia swego znaczenia i zakresu, należy zwykle nadać w całej Unii autonomiczną i jednolitą wykładnię⁷. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem TS należy w tej kwestii uwzględnić nie tylko brzmienie tego przepisu, lecz także jego kontekst oraz cele aktu prawnego, którego jest on częścią⁸. W związku z powyższym, TS podniósł, że zgodnie z art. 2 rozporządzenia Rzym II, „szkoda obejmuje wszelkie następstwa wynikające z czynu niedozwolonego”. Tymczasem, do celów wskazania prawa właściwego dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z czynu niedozwolonego, art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II przyjmuje prawo państwa, w którym „szkoda” powstaje, niezależnie od tego, w jakim państwie miało miejsce zdarzenie powodujące szkodę lub od tego, w jakim państwie lub w jakich państwach występują „skutki pośrednie” tego zdarzenia. Szkodą, jaką należy wziąć pod uwagę przy ustalaniu miejsca, w którym szkoda ta powstaje, jest szkoda bezpośrednia, a wynika to z motywu 16 rozporządzenia Rzym II. W odniesieniu do szkody na osobie lub szkody na mieniu prawodawca unijny sprecyzował w motywie 17 rozporządzenia Rzym II, że państwem, w którym powstaje szkoda bezpośrednia, jest państwo, w którym została poniesiona szkoda na osobie lub szkoda na mieniu. Wynika stąd, że jeżeli jest możliwe ustalenie wystąpienia szkody bezpośredniej, co zwykle ma miejsce w razie wypadku drogowego, miejsce tej szkody bezpośredniej będzie istotnym łącznikiem dla celów określenia prawa właściwego, niezależnie od pośrednich skut-

⁷ Zob. podobnie wyrok *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 37.

⁸ Tak wyrok *Lanigan*, C-237/15 PPU, EU:C:2015:474, pkt 35 i przyt. tam orzecznictwo.

ków tego wypadku. W rozpatrywanej sprawie szkoda polega na obrażeniach, które spowodowały śmierć córki F. Lazara, przy czym szkoda ta, według sądu odsyłającego, wystąpiła we Włoszech. Natomiast szkody doznane przez jej członków rodziny należy uznać za skutki pośrednie wypadku, którego dotyczy postępowanie główne, w rozumieniu art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II.

Trybunał dodał, że taką wykładnię potwierdza brzmienie art. 15 lit. f rozporządzenia Rzym II, w którym prawo właściwemu powierza się kwestię ustalenia osób mogących podnosić, że szkody doznały, przy czym ta jednostka redakcyjna rozporządzenia obejmuje rozpatrywaną w postępowaniu głównym sytuację szkód doznaczonych przez członków rodziny ofiary. Trybunał podkreślił, że już w trakcie prac nad przyjęciem rozporządzenia Rzym II Komisja Europejska wyjaśniła odnośnie do art. 11 lit. g projektu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań pozaukładowych (Rzym II) [COM(2003) 427 wersja ostateczna], który stał się art. 15 lit. f rozporządzenia Rzym II, że wskazane prawo określa również osoby uprawnione do odszkodowania za szkody poniesione osobiście. Pojęcie to dotyczy w szczególności kwestii, czy osoba inna niż „bezpośrednia ofiara” może uzyskać naprawienie szkody wyrządzonej jej „rykoszetem” w następstwie szkody doznanej przez osobę poszkodowaną. Szkoda ta może przybrać postać krzywdy, na przykład w postaci bólu wywołanego śmiercią członka rodziny lub szkody finansowej, wyrządzonej na przykład dzieciom lub małżonkowi osoby zmarłej.

W konsekwencji, należy w pierwszej kolejności ustalić prawo właściwe dla zdarzenia prawnego, by następnie móc na jego podstawie ustalić osoby, które doznały szkody dającej prawo do odszkodowania. Innymi słowy, zastosowanie prawa miejsca wystąpienia szkody bezpośredniej przyczynia się do osiągnięcia wyrażonego w motywie 16 rozporządzenia Rzym II celu, polegającego na zapewnieniu przewidywalności prawa właściwego z jednoczesnym uniknięciem ryzyka, że rzeczony czyn niedozwolony mógłby zostać podzielony na kilka elementów podlegających różnym prawom, w zależności od miejsca, w którym osoby inne niż ofiara doznają szkody.

To doprowadziło TS do wniosku, że art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II należy – do celów ustalenia prawa właściwego dla zobowiązania pozaukładowego wynikającego z wypadku drogowego – interpretować w ten sposób, że szkody lub krzywdy związane ze śmiercią osoby w takim wypadku, który miał miejsce w państwie członkowskim siedziby sądu, i poniesione przez członków rodziny tej osoby mających miejsce pobytu w innym państwie członkowskim, powinny być kwalifikowane jako „skutki pośrednie” tego wypadku w rozumieniu wspomnianego przepisu.

Problemem w tej sprawie był fakt, że osoby dochodzące odszkodowania i zadośćuczynienia miały miejsce zwykłego pobytu w różnych państwach (w Rumunii i we Włoszech), sam zaś wypadek drogowy miał miejsce we Włoszech. Ponieważ w sporze chodziło o szkody doznane pośrednio (w sensie faktycznym), konieczne stało się dokonanie wykładni pojęcia „miejsca, w którym powstała szkoda” (bezpośrednia). Zagadnienie to jest o tyle istotne, że wiele praw krajowych (w tym prawo włoskie oraz

prawo polskie⁹) uznaje roszczenia członków rodziny zmarłego jako powstające *iure proprio*, a więc mające charakter samodzielny, niezależny od roszczeń osoby bezpośrednio poszkodowanej (choć niejako wywodzone z faktu jej śmierci na skutek czynu niedozwolonego). Jak twierdził zresztą powód w tej sprawie (zamieszkały w Rumunii ojciec zmarłej) – doznał on własnych szkód w Rumunii, jako państwie jego zwykłego pobytu. Jurysdykcja oparta była o art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 (osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim, jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę). Uwagi na piśmie w związku z pytaniem prejudycjalnym zgłosiły m.in. rząd austriacki i portugalski oraz Komisja Europejska.

Jak zauważył rzecznik generalny Nils Wahl w swojej opinii w komentowanej sprawie (opinia z 10 września 2015 r.), celem rozporządzenia Rzym II jest zwiększenie przewidywalności rozstrzygnięć w treści o pewność prawa. W konsekwencji, art. 4 tego rozporządzenia przewiduje jednoznacznie łącznik miejsca powstania szkody (*lex loci damni*), rozumianej jako szkoda bezpośrednia. Jednocześnie łącznik miejsca szkody ma na celu osiągnięcie równowagi stron, nie uprzywilejowując ani podmiotu odpowiedzialnego, ani poszkodowanego; ponadto odwołuje się do funkcji kompensacyjnej prawa odszkodowawczego. W opinii rzecznika generalnego, właściwie wszystkie systemy krajowe przyznają członkom rodziny zmarłego roszczenia odszkodowawcze, jednak brak jest jednolitości w przedmiocie kwalifikacji, charakteru i zakresu szkód podlegających wynagrodzeniu. Roszczenia te mogą mieć charakter samodzielny bądź pochodny względem roszczeń zmarłego. Ponieważ w sprawie właściwe było prawo włoskie, rzecznik generalny odwołał się do jego brzmienia i stwierdził, że skoro prawo to traktuje roszczenia np. ojca zmarłej jako samoistne (*de iure proprio*) wydawać się może, że stosunek odszkodowawczy między powodem a podmiotem odpowiedzialnym jest niezależny od stosunku zobowiązaniowego istniejącego między zmarłym a tym podmiotem.

Rząd austriacki stanął na stanowisku, że roszczenia członków rodziny zmarłego nie są „skutkiem pośrednim” zdarzenia głównego, stanowią bowiem samoistne zobowiązanie o charakterze odszkodowawczym. W konsekwencji, zdaniem rządu austriackiego, prawo właściwe w oparciu o art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II należałoby ustalać odrębnie, przyjmując, że miejscem szkody jest miejsce zwykłego pobytu np. ojca zmarłej (zastosowanie mógłby mieć także oczywiście art. 4 ust. 3). Z kolei interwenienci w postępowaniu oraz Komisja Europejska stanęli na stanowisku, że szkody poniesione w kraju miejsca pobytu członków rodziny zmarłego stanowią tylko skutki pośrednie uszczerbku poniesionego przez poszkodowanego bezpośrednio. W tej sprawie „miejscem powstania szkody” byłoby więc państwo, w którym doszło do wypadku drogowego. Komisja podkreśliła ponadto, że istotne jest przede wszystkim wskazanie,

⁹ Zob. M. Wałachowska, *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych*, Warszawa 2014, s. 56 i n.

czy szkoda doznana przez członków rodziny zmarłego stanowi tylko skutki pośrednie w rozumieniu art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II, czy też szkodę w rozumieniu pierwszej części tego przepisu.

Warto również przypomnieć, że już w trakcie prac nad rozporządzeniem Rzym II Komisja Europejska podkreślała, że miejscem powstania szkody bezpośredniej jest miejsce wypadku, niezależnie od ewentualnych szkód, które powstają w innym państwie (COM(2003) 427 wersja ostateczna z 22 lipca 2013 r., s. 12). Komisja Europejska, przyjmując takie założenie, kierowała się również wykładnią art. 5 pkt rozporządzenia Bruksela I – w ramach której TS również wprowadził rozróżnienie między szkodą bezpośrednią a pośrednią¹⁰ – a także treścią motywu 7 rozporządzenia Rzym II, wskazującego na konieczność zachowania spójności w interpretacji pojęć, którymi posłużono się w przepisach o jurysdykcji i prawie właściwym. Wprawdzie cel tych przepisów jest inny, to jednak takie założenie – również zdaniem rzecznika generalnego – służy przewidywalności rozstrzygnięć. Zdaniem rzecznika, wzięwszy pod uwagę interpretację przepisów jurysdykcyjnych, należy przyjąć, że szkody poniesione przez członków rodziny zmarłego, w kraju ich miejsca pobytu, należy uznać za „skutki pośrednie” szkody poniesionej pierwotnie przez osobę bezpośrednio poszkodowaną w wypadku. Również motyw 17 rozporządzenia Rzym II stanowi, że w przypadku szkody na osobie lub szkody na mieniu, państwem, w którym powstaje szkoda, powinno być państwo, w którym – odpowiednio – została poniesiona szkoda na osobie lub szkoda na mieniu. Zdaniem rzecznika generalnego, należy uznać, że niezależnie od kwalifikacji szkód doznanych przez członków rodziny w prawie krajowym, miejsce szkody bezpośredniej powinno być jedynym kryterium ustalania prawa właściwego w świetle art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II.

Ponadto, rzecznik generalny uznał, że z uwagi na unifikacyjny charakter rozporządzenia Rzym II, należy dokonywać autonomicznej i obiektywnej wykładni pojęcia „państwa, w którym powstaje szkoda”. Dzięki jednolitemu podejściu i takiej interpretacji możliwe jest przeciwdziałanie rozszczępieniu statutu powodującego konieczność stosowania wielu porządków prawnych, odrębnie dla roszczeń każdego z poszkodowanych pośrednio. Skoro – zdaniem rzecznika – wszystkie szkody mają źródło w tym samym zdarzeniu – prościej jest zastosować łącznik miejsca powstania szkody bezpośredniej. Rzecznik generalny dodał, że w istocie miejscem szkody bezpośredniej będzie miejsce zdarzenia.

Trybunał Sprawiedliwości w swoim wyroku przychylił się do argumentacji rzecznika generalnego, twierdząc, że szkody poniesione przez członków rodziny zmarłego muszą być rozumiane w świetle art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II, jako skutki pośrednie zdarzenia, a zatem przy ustalaniu prawa właściwego nie mają znaczenia. Zdaniem sądu, taka wykładnia nie tylko przyczynia się do przewidywalności rozstrzygnięć, ale także godzi interesy stron zobowiązania odszkodowawczego oraz przeciwdziała

¹⁰ Zob. wyroki w sprawach: C-21/76, ECR 1976, s. 01735; C-68/73, ECR 1995, s. I-00415; C-364/93, ECR 1995, s. I-02719; C-220/88, ECR 1990, s. I-00049.

sytuacji, w której roszczenia z tytułu szkód doznanych pośrednio podlegałyby różnym prawom merytorycznym.

IV. Ocena stanowiska Trybunału Sprawiedliwości

Komentarz do wyroku należy zacząć od chyba oczywistego stwierdzenia, że celem rozporządzenia Rzym II było ujednoczenie norm kolizyjnych, a nie krajowych norm merytorycznych. To powoduje, że interpretacja pojęć, którymi posłużono się w tym akcie prawnym, musi mieć charakter autonomiczny i uwzględniać cel przyjętych rozwiązań prawnych. Niewątpliwie wykładnia pojęcia miejsca szkody, zawartego w art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II, ograniczająca się do wyłącznie miejsca szkody bezpośredniej – bez względu na to, w jaki sposób np. prawo kraju, którego sąd ma jurysdykcję ujmuje roszczenia członków rodziny zmarłego – sprzyja pewności rozstrzygnięć, ale też bierze się w niej pod uwagę interes podmiotu odpowiedzialnego (np. ubezpieczyciela posiadacza pojazdu mechanicznego czy funduszu gwarancyjnego, w razie nieustalenia sprawcy wypadku). Pozwala to jednocześnie uniknąć sytuacji, w której roszczenia poszczególnych poszkodowanych pośrednio będą podlegały ocenie w świetle różnych przepisów krajowych. Może to mieć znaczenie, np. jeśli chodzi o wysokość sumy gwarancyjnej czy ocenę kręgu osób uprawnionych np. do zadośćuczynienia pieniężnego (przykładowo, w kraju zwykłego pobytu jednego z poszkodowanych prawo właściwe nie przewiduje w ogóle takiego roszczenia, a w państwie miejsca szkody bezpośredniej nie tylko jest ono dopuszczalne, ale szeroko ujmuje się krąg uprawnionych); możliwa jest wreszcie sytuacja, w której w prawie właściwym dla szkody bezpośredniej przewiduje się nie tylko wąski krąg uprawnionych, ale także limity odszkodowawcze (jak np. w Anglii¹¹).

Jednocześnie nie można twierdzić, że w każdym przypadku wykładnia pojęć, przyjmowana na potrzeby stosowania przepisów o jurysdykcji, będzie tożsama z tą stosowaną przy wykładni pojęć unijnego prawa kolizyjnego. W omawianej sprawie TS kierował się jednak potrzebą stosowania podobnej wykładni pojęć stosowanych w przepisach jurysdykcyjnych i kolizyjnych, co wydaje się uzasadnione.

Komentowany wyrok zasługuje na uwagę nie tylko dlatego, że jest pierwszą wypowiedzią TS w przedmiocie wykładni pojęcia miejsca szkody bezpośredniej, użytego w art. 4 rozporządzenia Rzym II, ale niewątpliwie wpłynie także na praktykę krajowych organów stosujących prawo. Może mieć również wpływ na interpretację art. 3 konwencji haskiej o prawie właściwym dla wypadków drogowych. Dzieje się tak dlatego, że z reguły można założyć, że skutkiem wypadku drogowego będzie od razu powstanie następstw w postaci szkody bezpośredniej (tak na osobie, jak i na mieniu), zatem *de facto* pojęcie miejsca wypadku, którym posłużono się jako zasadą ogólną

¹¹ Zob. Fatal Accidents Act (1976) – sec. 1A oraz the Damages for Bereavement (Variation of Sum) (England and Wales) Order (2020), zgodnie z którym maksymalnie sąd może zasądzić 15.120 funtów zadośćuczynienia.

w tej konwencji, i miejsca szkody bezpośredniej, są w istocie tym samym powiązaniem z prawem właściwym¹².

Warto jednocześnie zauważyć, że sposób interpretacji pojęcia „miejsca szkody” wpływa wprost na zakres ochrony osób poszkodowanych pośrednio wskutek śmierci bezpośrednio poszkodowanego. O ile właściwie we wszystkich systemach prawa krajowego przewiduje się kompensację szkody majątkowej powstałej w związku z np. utratą żywiciela, to jednolitości nie ma w szczególności, gdy chodzi o możliwość wynagrodzenia szkody niemajątkowej¹³. Można powiedzieć, że stanowisko TS opiera się na dążeniu do ujęcia wszystkich następstw zdarzenia (wypadku drogowego) jako jednego uszczerbku, którego kompensacja powinna podlegać jednemu prawu merytorycznemu. Dążenie do przeciwdziałania rozszczepieniu statutu deliktowego spowodowało, że Trybunał ostatecznie dokonał kwalifikacji autonomicznej, która z punktu widzenia praw krajowych nie uwzględnia samego charakteru uszczerbku, jakiego doznają np. członkowie rodziny osoby zmarłej wskutek wypadku, a który związany jest ze sferą osobistą powoda. Tymczasem powód mógłby przecież nie bez racji twierdzić, że na skutek np. śmierci dziecka całe jego życie uległo diametralnej zmianie (to zaś mogłoby prowadzić do przyjęcia, że „miejszem szkody” w rozumieniu rozporządzenia Rzym II jest w istocie miejsce szkody doznanej przez poszkodowanego w sposób pośredni).

Z punktu widzenia wykładni prawa krajowego, to drugie podejście może się wydawać trafne, jednak zdaniem TS, nie sprzyjałoby przewidywalności rozstrzygnięć i prowadziłyby do stosowania różnych praw merytorycznych względem roszczeń dochodzonych przez różne osoby. Z praktycznego punktu widzenia argumentacja TS wydaje się słuszna i pozwala jednolicie ustalać prawo właściwe zarówno dla roszczeń osób poszkodowanych bezpośrednio (jeśli mimo obrażeń przeżyły), jak i pośrednio¹⁴ (i to niezależnie od tego, czy bezpośrednio poszkodowany zmarł, czy nie¹⁵). Ponieważ TS dokonał autonomicznej wykładni pojęcia prawa unijnego, interpretacja ta powinna

¹² Zob. też M. Krvavac, *The Hague Convention on the Law Applicable to traffic accident and Rome II Regulation*, „Zbornik radova Pravnog fakulteta Nis” 2018, nr 57, s. 149–150, https://www.researchgate.net/publication/330492487_The_Hague_convention_on_the_law_applicable_to_traffic_accidents_and_Rome_II_regulation [dostęp: 28.08.2021].

¹³ Zob. M. Wałachowska, *Wynagrodzenie...*, s. 253–288.

¹⁴ Taka autonomiczna kwalifikacja pojęcia miejsca szkody, prowadząca do stosowania jednego prawa właściwego dla oceny wszystkich roszczeń, ma w konsekwencji zastosowanie zarówno przy wykładni art. 4 ust. 1, jak i art. 4 ust. 2 rozporządzenia Rzym II, zatem miejsce wspólnego zwykłego pobytu stron zobowiązania należałoby rozumieć jako miejsce wspólnego zwykłego pobytu poszkodowanego bezpośrednio (*primary victim*) oraz osoby odpowiedzialnej – zob. T. Kadner Graziano, *The law applicable to tort claims brought by secondary victims*, „Yearbook of Private International Law” 2015/2016, vol. 17, s. 482.

¹⁵ Jak bowiem wskazuje choćby polska praktyka orzecznicza, osobami, które doznają szkody w sposób pośredni, mogą być zarówno osoby dochodzące roszczeń na podstawie art. 446 k.c., jak i 448 k.c. (w razie naruszenia dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej – zob. np.: uchwałę 7 sędziów SN z dnia 27 marca 2018 r., III CZP 36/17, „Monitor Prawniczy” 2018 nr 8, s. 387), a nawet art. 445 k.c. (w razie wykazania, że wskutek wstrząsu psychicznego doznały własnego rozstroju zdrowia – zob. wyrok SN z dnia 9 sierpnia 2016 r., II CSK 719/15, OSNP 2017 nr 5, poz. 60). Od 19 września 2021 r. podstawą takich roszczeń jest także nowy art. 446² k.c. (Dz. U. z 2021 r., poz. 1509).

wpłynąć także na praktykę stosowania rozporządzenia Rzym II także przez sądy w Polsce. Innymi słowy, w sprawach transgranicznych wydaje się, że polskie sądy będą musiały przyjąć nieco inne rozumienie istoty roszczeń dochodzonych w związku ze śmiercią np. osoby bliskiej. Oznacza to, że roszczeń nie będzie można już traktować jako *de iure proprio* (co ma miejsce w sprawach „czysto” krajowych), a więc jako samodzielnych, choć związanych ze zdarzeniem pierwotnym, ale jako w istocie będące jedynie pośrednim następstwem zdarzenia, które doprowadziło do śmierci bezpośrednio poszkodowanego. Wprawdzie taka interpretacja może być w konkretnych sprawach niekorzystna np. dla dzieci zmarłego (bo prawo właściwe nie przewiduje np. zadośćuczynienia), to jednak, oceniając ją z szerszej perspektywy, należy uznać, że jest spójna z orzecznictwem TS odnośnie jurysdykcji w sprawach dotyczących czynów niedozwolonych¹⁶. Trybunał Sprawiedliwości niewątpliwie zatem swoją wypowiedzią utrwala pogląd o dążeniu do takiego stosowania prawa unijnego, aby możliwe było sprawne funkcjonowanie systemu europejskiego w zakresie współpracy sądowej.

Ponadto, warto zauważyć, że powyższa interpretacja może okazać się nieprzydatna w sprawach, gdy skutkiem wypadku drogowego czy innego zdarzenia jest szkoda osoby trzeciej, polegająca na wstrząsie psychicznym (zarówno w związku ze śmiercią najbliższego członka rodziny czy też doznaniem przez niego ciężkiego nieodwracalnego uszczerbku na zdrowiu). W takim przypadku należałoby traktować samoistną w gruncie rzeczy szkodę na osobie np. małżonka poszkodowanego bezpośrednio, i jako miejsce szkody w świetle art. 4 traktować miejsce doznania tej właśnie szkody¹⁷.

Ponadto, można natomiast stwierdzić, że taka wykładnia – wprawdzie uzasadniona w świetle postulatu przewidywalności rozstrzygnięć – paradoksalnie prowadzi do sytuacji odmiennej wykładni charakteru roszczeń osób pośrednio poszkodowanych, w zależności od tego, czy ich dochodzenie będzie miało charakter „krajowy”, czy transgraniczny. Z punktu widzenia potencjalnych powodów, nie jest to z pewnością sytuacja pożądana, ale wydaje się – nieunikniona. Kompetencja TS do interpretacji rozporządzeń UE w sposób wiążący prowadzi do konieczności odejścia w sprawach transgranicznych od „krajowego” rozumienia pewnych pojęć i nadawania im charakteru autonomicznego, przyjętego w prawodawstwie unijnym¹⁸. W związku z powyższym, z pewnością podobne zagadnienia interpretacyjne mogą powstać wraz ze

¹⁶ Zob. też M. Wałachowska, *Prawo właściwe dla roszczeń odszkodowawczych osób pośrednio poszkodowanych* [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego międzynarodowego*, red. J. Poczubot, Warszawa 2013, s. 326–331.

¹⁷ Tak też U. Magnus [w:] *European Commentaries on Private International Law. Commentary. Volume III. Rome II Regulation*, red. *idem*, P. Mankowski, Köln 2019, s. 168–169, s. 173. Argument ten wzmacnia ostatnie orzecznictwo TS, w którym przyjęto, że podstawą jurysdykcji w sprawach dotyczących naruszenia dóbr osobistych, w których mamy do czynienia z tzw. wielomiejscowością stanu faktycznego deliktu, może być centrum interesów życiowych powoda (zob. sprawy połączone C-509/09 oraz C-161/10 [*e-Date Advertising; Olivier Martinez*], Zb. Orz. 2011, s. I-10269. Kryterium to można odnieść do spraw, w których podstawą roszczeń odszkodowawczych jest naruszenie dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej.

¹⁸ Zob. P. Mankowski [w:] *European Commentaries on Private International Law. Commentary. Volume III. Rome II Regulation*, red. *idem*, U. Magnus, Köln 2019, s. 23.

stosowaniem art. 3 konwencji haskiej o prawie właściwym dla wypadków drogowych. Kwestia ta jest o tyle istotna, że przecież Polska jest stroną tej konwencji (zatem wyrok w głosowanej sprawie ma zastosowanie do innych czynów niedozwolonych, do których rozporządzenie Rzym II miałoby w Polsce zastosowanie), zatem w razie podstaw do jurysdykcji sądów polskich, zagadnienie, czy prawu miejsca wypadku podlegają także roszczenia osób poszkodowanych w sposób pośredni, musi zostać rozstrzygnięte. Sądzę, że względu na spójność wykładni i konieczność kierowania się postulatem przewidywalności rozstrzygnięć pozwala przyjąć, że również w świetle cytowanej konwencji, prawu właściwemu ustalonemu na podstawie łącznika miejsca wypadku, powinny podlegać roszczenia osób pośrednio poszkodowanych¹⁹. Skoro zgodnie z art. 8 konwencji haskiej o prawie właściwym dla wypadków drogowych, w zakres statutu wchodzi m.in. kwestia podmiotów uprawnionych do wynagrodzenia szkody, to pojęciem tym należałoby objąć także roszczenia *secondary victims*. Można wręcz twierdzić, że właśnie objęcie całości roszczeń łącznikiem miejsca szkody bezpośrednio pozwala również najszerzej dążyć do realizacji zasady pełnego odszkodowania²⁰, bowiem powstanie szkody jest centralnym elementem przy ustalaniu przesłanek i zakresu odpowiedzialności odszkodowawczej w każdym prawie merytorycznym²¹. Ponadto, przyjęcie tego łącznika pozwala na osiągnięcie pewnej równowagi interesów osoby poszkodowanej i odpowiedzialnej za szkodę²².

Niezależnie zatem od tego, czy prawo będzie ustalane w oparciu o art. 4 rozporządzenia Rzym II, czy art. 3 konwencji haskiej²³, względy przewidywalności co do prawa właściwego²⁴ oraz spójności rozstrzygnięć prowadzą do wniosku, że dokonana przez TS kwalifikacja autonomiczna jest uzasadniona²⁵. Dzięki temu, dodatkowo możliwe jest osiągnięcie *effet utile* prawa unijnego²⁶.

¹⁹ Zob. też W. Klyta [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2015, s. 902.

²⁰ Zob. też U. Magnus [w:] *European Commentaries on Private...*, s. 162–163.

²¹ Zob. G. Hohloch, *Place of Injury, Habitual Residence, Closer Connection and Substantive Scope: the Basic Principles*, „Yearbook of Private International Law” 2007, vol. 9, s. 3.

²² Zob. J. von Hein [w:] *Rome Regulations. Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, ed. G.P. Callies, Alphen aan den Rijn 2011, s. 402; zob. pkt 16 preambuły rozporządzenia Rzym II.

²³ Można to wywieść z faktu, że z reguły w miejscu wypadku powstaje bezpośrednia szkoda. Zob. też M. Jagielska [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018, s. 1043–1044.

²⁴ Zob. też M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, Warszawa 2012, s. 252–253; P. Mankowski [w:] *European Commentaries on Private International Law. Commentary...*, s. 7.

²⁵ Zob. też T. Kadner Graziano, M.J. Reymond, *The application of the Rome I and Rome II Regulations before the Court of Justice of the European Union* [w:] *Rome I and Rome II in practice*, ed. E. Guinchard, Cambridge–Antwerp–Chicago 2020, s. 24.

²⁶ Zob. też K. Pacuła, *Kwalifikacja w prawie prywatnym międzynarodowym Unii Europejskiej. Od kwalifikacji autonomicznej ku... kwalifikacji według kolizyjnej legis fori?*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2019, t. 25, s. 119–122; P. Mankowski [w:] *European Commentaries on Private International Law. Commentary...*, s. 25. Zob. też J. Basedow, *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge 2021, s. 606 i n.

Literatura

- Basedow J., *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge 2021.
- Czepelak M., *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, Warszawa 2012.
- Hohloch G., *Place of Injury, Habitual Residence, Closer Connection and Substantive Scope: the Basic Principles*, „Yearbook of Private International Law” 2007, vol. 9.
- Jagielska M. [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018.
- Kadner Graziano T., *The law applicable to tort claims brought by secondary victims*, „Yearbook of Private International Law” 2015/2016, vol. 17.
- Kadner Graziano T., Reymond M.J., *The application of the Rome I and Rome II Regulations before the Court of Justice of the European Union [w:] Rome I and Rome II in practice*, ed. E. Guinchard, Cambridge–Antwerp–Chicago 2020.
- Klyta W. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2015.
- Krvavac M., *The Hague Convention on the Law Applicable to traffic accident and Rome II Regulation*, „Zbornik radova Pravnog fakulteta Nis” 2018, nr 57.
- Magnus U. [w:] *European Commentaries on Private International Law. Commentary. Volume III. Rome II Regulation*, red. idem, P. Mankowski, Köln 2019.
- Mankowski P. [w:] *European Commentaries on Private International Law. Commentary. Volume III. Rome II Regulation*, red. U. Magnus, P. Mankowski, Köln 2019.
- Pacuła K., *Kwalifikacja w prawie prywatnym międzynarodowym Unii Europejskiej. Od kwalifikacji autonomicznej ku... kwalifikacji według kolizyjnej legis fori?*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2019, t. 25.
- Von Hein J. [w:] *Rome Regulations. Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, ed. G.P. Callies, Alphen aan den Rijn 2011.
- Wałachowska M., *Prawo właściwe dla roszczeń odszkodowawczych osób pośrednio poszkodowanych [w:] Współczesne problemy prawa prywatnego międzynarodowego*, red. J. Poczobut, Warszawa 2013.
- Wałachowska M., *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych*, Warszawa 2014.

Streszczenie

Monika Wałachowska

Prawo właściwe dla roszczeń osób pośrednio poszkodowanych

Niniejsze opracowanie stanowi komentarz do wyroku Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-350/14 *Florin Lazar, représenté légalement par Luigi Erculeo przeciwko Allianz SpA*, w którym po raz pierwszy dokonano interpretacji łącznika miejsca szkody bezpośredniej, co było istotne w kontekście dochodzenia roszczeń przez pośrednio poszkodowanych – członków rodziny osoby zmarłej wskutek wypadku drogowego. Rozważania TS mają znaczenie także dla praktyki stosowania prawa w Polsce oraz są wyrazem dążenia do spójnego stosowania unijnych przepisów o jurysdykcji i prawie właściwym dla transgranicznych czynów niedozwolonych.

Słowa kluczowe: wypadek drogowy; tranzgraniczne czyny niedozwolone; łącznik miejsca szkody bezpośredniej; pośrednio poszkodowany.

Summary

Monika Wałachowska

Law Applicable to the Claims of Indirect Victims

The article is a commentary to the judgment of the Court of Justice of the European Union interpreting for the first time the factor of the place of direct damage, which is important in the context of pursuing claims by indirect victims - family members of a person who died as a result of a road accident. The considerations of the Court are also important for the practice of applying the law in Poland and are an expression of efforts to consistently apply EU provisions on jurisdiction and the law applicable to cross-border torts.

Keywords: road accident; cross-border; torts; place of direct damage; indirect victims.